

ธรรมาภิบาลกับการบูรณาการสหวิทยาการ : ศึกษาผ่านพุทธศาสนา
The Good Governance and Interdisciplinary Integration : Study
the Doctrines of Buddhism

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม¹

Phramahamakhawin Purisuttamo

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2559

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาหลักธรรมาภิบาล 6 บูรณาการสหวิทยาการด้วยหลักคำสอนในพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยราชธรรม 10 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 และอภิธานิธรรม 7 ผลการศึกษา พบว่า 1) หลักนิติธรรมบูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 2 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 3, 10 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 3 2. หลักคุณธรรม บูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 5, 8, 9 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 5, 6 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 4, 53. หลักความโปร่งใส บูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 4 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 7, 8 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 74. หลักการมีส่วนร่วมบูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 1 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 1 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 25. หลักความรับผิดชอบบูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 7, 10 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 9 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 1 6. หลักความคุ้มค่า บูรณาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 6 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 2, 4 และอภิธานิธรรม 7 ข้อที่ 6

คำสำคัญ : 1. ธรรมาภิบาล 2. สหวิทยาการ

Abstract

The article studies the 6 good governance integrated interdisciplinary with the doctrine of Buddhism include the 10 virtues of a ruler, the 10 purposes of monastic legislation and the 7 conditions of welfare. The study was found that 17 The rule of law can be integrated with the 10 virtues of a ruler No. 2, the 10 purposes of monastic legislation No. 3, 10, and the 7 conditions of welfare No. 3. 27 The morality can be integrated with the 10 virtues of a ruler No. 5, 8, 9, the 10 purposes of monastic legislation No. 5, 6, and the 7 conditions of welfare No. 4, 5. 37 The transparency can be integrated with the 10 virtues of a ruler No. 4, the 10 purposes of monastic legislation No. 7, 8, and the 7 conditions of welfare No. 7. 47 The participation can be

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

integrated with the 10 virtues of a ruler No. 1, the 10 purposes of monastic legislation No. 1, and the 7 conditions of welfare No. 2. 57 The responsibility can be integrated with the 10 virtues of a ruler No. 7, 10, the 10 purposes of monastic legislation No. 9, and the 7 conditions of welfare No. 1.67 The value can be integrated with the 10 virtues of a ruler No. 6, the 10 purposes of monastic legislation No. 2, 4, and the 7 conditions of welfare No. 6.

Keywords : 1. Good Governance 2. Interdisciplinary Integration

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ตามที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่าการดำเนินการบริหารจัดการนั้นย่อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งบุคคลที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กรหรือหน่วยงานเสมอ ดังนั้น ทุกครั้งที่มีการลงมือบริหารจัดการองค์กรหรือหน่วยงานแล้วอาจส่งผลให้ผู้อยู่ร่วมกันในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับผลกระทบหรือผลลัพธ์ในทางลบหรือทางบวกนั่นเอง ซึ่งเมื่อมองภาพรวมของการบริหารจัดการเช่นนี้แล้วเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าทำอะไรจึงจะทำให้การดำเนินการบริหารจัดการดังกล่าวเกิดผลลัพธ์ที่ดีกับทุกคนทั้งในและนอกองค์กร ทั้งยังเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้อย่างสนิทใจ ในบทความนี้ ผู้เขียนได้แสดงถึงการดำเนินการบริหารจัดการองค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นธรรมาภิบาลที่มีประสิทธิภาพสะอาด โปร่งใสและมีความรับผิดชอบในทุกๆ เรื่อง โดยนำหลักการทางพุทธศาสนามาร่วมอภิปรายด้วย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการร่วมกับวิชาการต่างๆ จนสามารถก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นลำดับไป

2. ธรรมาภิบาล

ในตอนนี้อย่างน้อยผู้เขียนจะได้นำเสนอความหมาย องค์ประกอบ และจุดมุ่งหมายของธรรมาภิบาล ตามที่มีท่านผู้รู้หรือนักปราชญ์ได้นำเสนอและอธิบายไว้ เพื่อจักได้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมต่อไป

2.1 ความหมายของธรรมาภิบาล

สำหรับการนิยามหรือการให้ความหมายของธรรมาภิบาลนี้ มีทั้งหน่วยงานหรือองค์กร ตลอดจนบุคคลที่เป็นที่ยอมรับเสนอไว้ดังนี้

United Nation and Development Program (UNDP) เสนอนิยามไว้ว่าธรรมาภิบาลคือการดำเนินงานของภาคการเมือง การบริหาร และภาคเศรษฐกิจที่จะจัดการกิจการของประเทศในทุกๆระดับ ประกอบด้วย กลไก กระบวนการ และสถาบันต่างๆ ที่ประชาชนและกลุ่มสามารถแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ปกป้องสิทธิของตนเองตามกฎหมาย และแสดงความเห็นที่แตกต่างกับหลักการของการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การส่งเสริมหลักนิติธรรม เพื่อให้มั่นใจว่าการจัดลำดับความสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมขึ้นอยู่กับความเห็นพ้องต้องกันทางสังคม และเสียงของคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับการพิจารณาในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนา (สุดจิตนิมิตกุล, 2543)

The Asian Development Bank (ADB) เสนอไว้เช่นกันว่าธรรมาภิบาลคือการมุ่งความสนใจไปที่องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดไว้ได้ผล หมายถึง การมีบรรทัดฐานเพื่อให้มีความแน่ใจว่ารัฐบาลสามารถสร้างผลงานตามที่สัญญาไว้กับประชาชนได้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2543)

World Bank เสนอไว้ชื่อว่า Good Governance เป็นลักษณะและวิถีทางของการที่มีการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการงานของบ้านเมือง โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา โดยนัยของความหมายของธนาคารโลกเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีธรรมาภิบาล เพื่อช่วยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ รัฐบาลสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพ มีระบบที่ยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่อิสระ ที่ทำให้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามสัญญา อีกทั้งระบบราชการ ฝายนิติบัญญัติ และสื่อที่มีความโปร่งใสรับผิดชอบ และตรวจสอบได้ (นฤมล ทับจุมพล, 2541)

JICA องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น7 เสนอไว้ว่าธรรมาภิบาลเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งตนเองได้ และมีความยุติธรรมทางสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 254)

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2543) เสนอไว้ว่าธรรมาภิบาลมีความหมายที่หลากหลายขึ้นอยู่กับลักษณะการปกครอง วัฒนธรรม และวัตถุประสงค์ของประเทศและองค์กรที่ผลักดันให้นำแนวคิดนี้ไปใช้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2542) กล่าวว่า การที่กลไกของรัฐทั้งการเมืองและการบริหาร มีความแข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ สะอาด โปร่งใส และรับผิดชอบ เป็นการให้ความสำคัญกับภาครัฐและรัฐบาลเป็นด้านหลัก

อานันท์ ปันยารชุน (2542) กล่าวว่า ธรรมาภิบาลเป็นผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรมซึ่งบุคคลและสถาบันทั่วไป ภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกันได้กระทำลงไปหลายทาง มีลักษณะเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์หลากหลายและขัดแย้งกันได้

ปรีดียัทร เทวกุล (2545) กล่าวว่า ธรรมาภิบาลคือการสร้างสำนึกที่ดีในการบริหารงานและการทำงานในองค์กร พร้อมกับการจัดระบบที่สนับสนุนในการปฏิบัติตามสำนึกที่ดี และสำนึกที่ดีในการบริหารเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2542) กล่าวว่าธรรมาภิบาล มาจากคำว่า ธรรมะ และ อภิบาลซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า Good และ Governance เมื่อนำมารวมกันก็หมายถึงการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกคนทุกกลุ่ม Stakeholder ได้ในส่วนที่เขาควรจะได้ด้วยวิธีการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสียในหลักคุณธรรมและตอบสนองความต้องการของคนที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ

ตามที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่าความหมายของธรรมาภิบาลนี้โดยรวมมีอยู่ 2 นัย คือ นัยที่มุ่งไปที่ผู้บริหารต้องมีความรับผิดชอบต่อในการบริหารจัดการองค์กรหรือหน่วยงาน กล่าวคือผู้บริหารเองต้องมีคุณธรรมจริยธรรมจนสามารถทำให้คนอื่นไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนผู้บริหารต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์ที่เขาจะพึงได้รับโดยชอบธรรม และนัยที่มุ่งไปที่ผลประโยชน์โดยรวมที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งเป็นผลลัพธ์มาจากการบริหารของผู้บริหารที่ผู้อื่นสามารถตรวจสอบได้เรียกกันว่ามีความโปร่งใสทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2.2 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

ส่วนองค์ประกอบหรือประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับความเป็นธรรมาภิบาลที่ผู้บริหารจัดการหรือผู้ดำเนินการในแต่ละเรื่องสามารถนำไปเป็นหลักเกณฑ์ในการประเมินผลความเป็นไปได้ว่าพฤติกรรมการบริหารจัดการนั้นมีธรรมหรือไม่ธรรม ในที่นี้ ได้มีหน่วยงานและบุคคลกล่าวสรุปเรื่ององค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ดังนี้

สำนักงานกฤษฎีกา ได้รับรู้ถึงหลักการที่สำคัญของธรรมาภิบาลดังนี้ 1) หลักนิติธรรมเป็นการตรากฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับและกติกาต่างๆ ให้มีความทันสมัยและเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมาชิกโดยมีการยินยอมพร้อมใจและถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม กล่าวโดยสรุป คือสถาปนาการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่กระทำกันตามอำเภอใจหรืออำนาจของบุคคล 2) หลักคุณธรรมเป็นการยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทน ขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย 3) หลักความโปร่งใสเป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน 4) หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแสดงความคิดเห็น การไต่สวนสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ 5) หลักความรับผิดชอบ เป็นการตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน 6) หลักความคุ้มค่าเป็นการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้อย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้ในเวทีนานาชาติ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน (ชนะศักดิ์ ยุวบูรณ์, 2543)

กระทรวงมหาดไทยได้เสนอเนื้อหาของหลักธรรมาภิบาลไว้ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการมีส่วนร่วมของทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐในการบริหารงาน เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่ม และพลังการทำงานที่สอดคล้อง ประสานกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายในการให้บริการประชาชน 2) ความยั่งยืน (Sustainability) มีการบริหารงานที่อยู่บนหลักการของความสมดุลทั้งในเมืองและชนบท ระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ 3) ประชาชนมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม (Legitimacy) และให้การยอมรับ (Acceptance) การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ประชาชนพร้อมที่จะยอมสูญเสียประโยชน์ส่วนตนไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน 4) มีความโปร่งใส (Transparency) ข้อมูลต่างๆ ต้องตรงกับข้อเท็จจริงของการดำเนินการและสามารถตรวจสอบได้ มีการดำเนินการที่เปิดเผยชัดเจนและเป็นไปตามที่กำหนดไว้ 5) ส่งเสริมความเป็นธรรม (EQuity) และความเสมอภาค (EOuality) มีการกระจายการพัฒนาย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ และมีระบบการรับเรื่องร้องทุกข์ที่ชัดเจน 6) มีความสามารถที่จะพัฒนาทรัพยากรและวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเจ้าหน้าที่ของทุกหน่วยงานจะต้องได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานได้และมีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน

เพื่อให้ทุกหน่วยงานยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน 7) ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ (Promoting Gender Balance) เปิดโอกาสให้สตรีทั้งในเมืองและชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคมในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น 8) การอดทนอดกลั้น (Tolerance) และการยอมรับ (Acceptance) ต่อทัศนคติที่หลากหลาย (Diverse Perspective) รวมทั้งต้องยุติข้อขัดแย้งด้วยเหตุผลหาจุดร่วมที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้ 9) การดำเนินการตามหลักนิติธรรม (Operating by Rule of Law) พัฒนาปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมกฎหมายให้มีความทันสมัยและเป็นธรรม 10) ความรับผิดชอบ (Accountability) เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานจะเป็นตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินความสำเร็จของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ 11) การเป็นผู้กำกับ (Regulator) แทนการควบคุมไอนงานบางอย่างไปให้องค์กรท้องถิ่น ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนที่สุดหรืองานบางอย่างก็ต้องแปรรูปให้เอกชนดำเนินการแทน (สุจิตติ นิमितกุล, 2543)

United Nations Development Program (UNDP) ได้เสนอหลักธรรมาภิบาลไว้ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ประชาชนทั้งชายและหญิงมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม โดยผ่านสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจอันชอบธรรม (Legitimate Intermediate Institution) 2) กฎหมายที่ยุติธรรม (Rule of Law) การปกครองประเทศจะใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยที่กรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรมและถูกบังคับใช้กับคนกลุ่มต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน 3) ความเปิดเผยโปร่งใส (Transparency) กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกาต่างๆ มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในสังคมสามารถถ่ายโอนได้อย่างเป็นอิสระ (Free Flow of Information) ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะของทางราชการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ 4) การมีฉันทานุมัติร่วมในสังคม (Consensus Orientation) การตัดสินใจดำเนินนโยบายใดๆ ของภาครัฐ ต้องมีการประสานความต้องการหรือผลประโยชน์ที่แตกต่างของกลุ่มคนในสังคมให้เกิดเป็นความเห็นร่วมกัน (Broad Consensus) บนพื้นฐานของสิ่งที่เป็ประโยชน์สูงสุดแก่สังคมโดยรวม 5) กลไกการเมืองที่ชอบธรรม (Political Legitimacy) กระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น การได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพ การมีคณะรัฐมนตรีที่ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม การมีระบบราชการที่สุจริตโปร่งใสตรวจสอบได้ การมีกระบวนการเปิดเผยทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมือง การมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ทำหน้าที่ไต่สวนและวินิจฉัยเจ้าหน้าที่รัฐที่ร่ำรวยผิดปกติ 6) ความเสมอภาค (Equity) ประชาชนทุกคนมีความสามารถอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสต่างๆ ในสังคม เช่น โอกาสพัฒนาหรือความเป็นอยู่ที่ดี โดยรัฐเป็นผู้จัดสรรสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการโดยเท่าเทียมกัน 7) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) ได้แก่ กระบวนการที่สถาบันต่างๆ เช่น รัฐสามารถจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมโดยรวม รวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 8) พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) การตัดสินใจใดๆ ของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำต่อสาธารณชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็น

หลักและมีจิตใจเสียสละ เห็นคุณค่าสังคมที่ตนสังกัดอยู่ 9) การมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Vision) การที่ผู้นำและประชาชนในประเทศมีวิสัยทัศน์ในการสร้างธรรมาภิบาล และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541)

สรุปแล้ว องค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ไม่ว่าจะเป็นหลักการจากสำนักนายกรัฐมนตรี หรือจากกระทรวงมหาดไทยล้วนแล้วแต่มุ่งไปที่ความสำเร็จที่มีธรรมในการบริหารจัดการหน่วยงานหรือองค์กร ดังเช่นที่สำนักนายกรัฐมนตรีแสดงไว้ว่าการปกครองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักนิติธรรมหรือหลักแห่งความยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ด้วยว่าการลงมือกระทำการใดๆ ของผู้บริหารทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้หรือเสียผลประโยชน์ ดังนั้น การกระทำของผู้บริหารจึงต้องมีกรอบที่ทุกคนยอมรับได้ ซึ่งนั่นก็คือกฎหมายที่เป็นสากลในสังคมนั่นเอง ส่วนกระทรวงมหาดไทยก็พุ่งเป้าไปที่ความรับผิดชอบ ด้วยว่าการบริหารจัดการบ้านเมืองจำเป็นอย่างมากที่จะต้องสนใจความพึงพอใจของประชาชนในประเทศด้วย โดยผู้ปกครองต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนผู้อยู่ภายใต้การดูแลของตนเองและไม่ทำให้ประชาชนเสียสิทธิในการที่จะได้ในสิ่งที่ควรได้ตามกรอบข้อตกลงหรือที่กฎหมายระบุไว้อย่างชัดเจนด้วย

2.3 จุดมุ่งหมายของธรรมาภิบาล

จุดมุ่งหมายของธรรมาภิบาลนี้ไม่ใช่เป็นการกล่าวแสดงเนื้อหาขึ้นมาลอยๆ เพื่อความน่าเชื่อถือเท่านั้น เพราะเรื่องธรรมาภิบาลนี้เป็นหลักการที่สำคัญหรือมีประโยชน์ต่อการบริหารจัดการทุกระดับชั้น คือ หากทุกคนในบ้านเมืองได้นำหลักธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ทั้งในระดับบุคคลและสังคมแล้ว ความเจริญรุ่งเรืองย่อมเกิดได้กับทุกส่วนนั่นเอง ดังนั้น ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของธรรมาภิบาลไว้ดังนี้ 1) สร้างกฎเกณฑ์และกลไกที่ดีในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม เพื่อให้องค์กรมีอำนาจหน้าที่โดยตรงสามารถส่งสัญญาณเตือนภัย และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องสามารถปรับเปลี่ยนกลไกและฟันเฟืองการทำงานและการประสานงานในภาครัฐและเอกชนรองรับได้อย่างทันท่วงทีในยามที่มีปัญหา 2) พัฒนาศักยภาพของนักวิชาการให้สามารถศึกษาค้นคว้า และเสนอแนะแนวทางแก้ไขจุดบกพร่องต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมอย่างถูกต้อง กล้าหาญ และมีจริยธรรม 3) ปรับปรุงระบบการตัดสินใจและการบริหารจัดการทั้งของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนให้รวดเร็ว ชัดเจน และเป็นธรรม 4) ขยายโอกาสของประชาชนในการรับรู้ข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองเพื่อร่วมกับภาครัฐในการตัดสินใจและแก้ปัญหาส่วนรวม 5) ขจัดการทุจริตประพฤติดมิชอบและการหลอกลวงกฎหมายเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวหรือกิจการที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน เพื่อให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมร่วมกัน (www.geocities.ws/phunsungka/thesis.doc, ค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2558)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของธรรมาภิบาลนี้มุ่งให้เกิดประโยชน์ 2 ทาง คือ ประโยชน์เพื่อการจัดการกับปัญหา ได้แก่ มุ่งเพื่อตรวจสอบการประพฤติดมิชอบหรือทุจริตในการบริหารจัดการบ้านเมืองหรือหน่วยงานของบุคคลนั่นเอง และประโยชน์เพื่อให้เกิดสิ่งดีงาม ได้แก่ มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีแก่ทุกฝ่าย กล่าวคือทั้งแก่ตัวผู้บริหารจัดการ รวมทั้งแก่ผู้อื่นและหน่วยงาน ตลอดจนทั้งสังคมและประเทศชาติ

สหวิทยาการ

สหวิทยาการนี้นับว่าเป็นแนววิชาการที่เกิดขึ้นในช่วงหลังจากที่ได้เกิดสรรพศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้หรือเป็นแนวปฏิบัติแล้วคือสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นศัพท์ทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชาชีพ ที่มาเกี่ยวข้องกันในเรื่องของการศึกษาและการปฏิบัติ ศัพท์คำนี้เป็นภาษาอังกฤษถึงเรื่องของการค้นคว้าที่ตัดข้ามสาขาวิชาต่างๆ หรือขอบเขตการศึกษาตามจารีตที่มีอยู่เดิมอย่างหลากหลาย สหวิทยาการสัมพันธ์กับบรรดานักวิจัย นักศึกษา และครู/อาจารย์ ในปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาเกี่ยวข้อง โดยมีการเชื่อมโยงและบูรณาการความรู้ทางวิชาการระเบียบวิธีวิจัย และมุมมองสาขาวิชาชีพ หรือเทคโนโลยีต่างๆ ตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไป ในการแสวงหาเป้าหมายหรือทางออกร่วมกัน โดยแบบแผนแล้ว สหวิทยาการ (Interdisciplinary) จะพุ่งความสนใจลงไปในปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ที่บรรดานักค้นคว้ารู้สึกว่าการข้ามศาสตร์มีความสลับซับซ้อน หรือเกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีและการใช้ความรู้อย่างกว้างขวาง ซึ่งกระบวนการความรู้เพียงสาขาเดียวไม่อาจตอบคำถามนั้นได้

ในความหมายหนึ่ง “สหวิทยาการ” เกี่ยวข้องกับความพยายามเข้าไปดูเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากหลายๆ แง่มุมและด้วยวิธีการต่างๆ ในท้ายที่สุด จะมีการตัดข้ามสาขาวิชาต่างๆ และก่อรูปวิธีการใหม่ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวนั้น จุดหมายร่วมของความเข้าใจจะรวมเอาวิธีการอันหลากหลาย และยอมรับความร่วมมือและแบ่งปันเรื่องราวหรือปัญหานั้น เนื่องจากมันได้แผ่คลุมไปสู่สาขาวิชาอื่นๆ นั่นเอง

(<http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999490.html>, ค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2558)

โดยสรุปแล้วประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องสหวิทยาการนี้นับว่าเป็นแนวทางการศึกษาและการปฏิบัติที่เกิดขึ้นเพื่อการบริหารจัดการกับปัญหาที่มีอยู่แต่ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างลุล่วง กล่าวคือในอดีตที่ผ่านมา การแก้ปัญหาทั้งในระดับบุคคลและสังคมมักใช้วิธีการเพียงศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง แต่ในที่สุดแล้วก็พบว่าปัญหาที่ใช้เพียงบางศาสตร์เข้าไปปรับแก้ไขนั้นไม่สามารถเสร็จเรียบร้อยด้วยดี ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการผสมผสานแนวคิดหรือทฤษฎีจากสาขาวิชาอื่นเพิ่มเพื่อจักได้มีแนวทางในการปรับใช้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมอีก

4. การบูรณาการ

การบูรณาการนี้มักมีความเข้าใจกันไม่ค่อยถูกต้องนัก ด้วยว่ามักมีความเข้าใจกันว่าการบูรณาการก็คือการนำหลายๆ แนวทางมาสู่การดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้ก็มีส่วนแห่งความถูกต้องอยู่เหมือนกัน แต่ยังคงต้องการเพิ่มเรื่องราวอื่นๆ เกี่ยวกับการบูรณาการเข้าไปด้วย เช่น ศาสตร์หรือสาขาวิชาที่จะนำมาบูรณาการร่วมกันมีความแตกต่างหรือเหมือนกันมากน้อยเพียงใดด้วย หมายความว่า การบูรณาการนี้ไม่ใช่สักแต่ว่านำอะไรๆ มาปนๆ เข้าด้วยกันเท่านั้น ดังนั้น ในที่นี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอความหมายเกี่ยวกับการบูรณาการตามทัศนะท่านผู้รู้ที่ได้แสดงไว้พอเป็นพื้นฐานแห่งความเข้าใจร่วมกัน ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมมจิตโต (2552) บูรณาการ หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole) ถ้าศรัทธาในพระพุทธศาสนากับปัญญาทางวิทยาศาสตร์เป็นไปในทางเดียวกันคือส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ องค์รวมนี้แหละคือบูรณาการ

กาญจนา คุณารักษ์ กล่าวว่าบูรณาการ หมายถึง กระบวนการหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจิตพิสัยและพุทธิพิสัยหรือกระบวนการ หรือการปฏิบัติในอันที่จะรวบรวม ความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหา เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุลนั่นเอง

เสริมศรี ไชยศรี กล่าวว่าบูรณาการ หมายถึง ลักษณะของการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่ง อาจจะเป็นการผสมผสานเนื้อหาจากวิชาต่างๆ ที่อยู่สาขาเดียวกันหรือเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่อยู่ ต่างสาขากันก็ได้

บันลือ พฤกษ์วัน กล่าวว่าบูรณาการ 2 นัย คือ นัยแรก บูรณาการเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางของการ จัดการเรียนการสอนคือมุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทุกๆ ด้าน นัยที่สอง บูรณาการคือการจัดเนื้อหาวิชาต่างๆ ให้ ผสมผสานผูกพันกัน (www.oocities.org/ya8bah/edit2.doc, ค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2558)

จากที่กล่าวมา ทำให้เข้าใจได้ว่าการบูรณาการก็คือการทำให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาในทุกๆ ด้าน หรือทำให้เกิดการมองเห็นเอกภาพในพหุภาพและทำให้เกิดความเข้าใจในความเป็นพหุภาพในเอกภาพนั่นเอง สืบ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาในสังคมมักใช้แนวคิดหรือทฤษฎีเพียงอันใดอันหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเมื่อสรุปแล้วก็ พบว่าการบริหารจัดการองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาเช่นนั้นยังไม่เพียงพอหรือไม่ครอบคลุมประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างสลับซับซ้อนเลย ดังนั้น การบูรณาการโดยใช้แนวคิดหรือทฤษฎีที่แตกต่างหรือใกล้เคียงกันมาเป็นเครื่องมือ เพิ่มจึงนับว่าทำให้เกิดความเหมาะสมมากขึ้นกว่าเดิมทีเดียว

5. ธรรมชาติกับการบูรณาการสหวิทยาการ : ศึกษาผ่านพุทธศาสนา

หลังจากที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติมาแล้ว โดยเป็นการศึกษาถึงความหมาย องค์ประกอบ และ จุดมุ่งหมายของธรรมชาติ ตลอดจนได้มีการแสดงนัยแห่งวิธีการบูรณาการและความหมายของสหวิทยาการ มาแล้ว ลำดับต่อไปนี้ ผู้เขียนจักได้วิเคราะห์หลักธรรมชาติ 6 ประการ ตามนัยของสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็น หนึ่งในบรรดาหน่วยงานหรือองค์กรที่ได้แสดงหลักธรรมชาติไว้ โดยการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้จะเป็นการบูรณา การสหวิทยาการร่วมกับหลักคำสอนในพุทธศาสนา 3 หัวข้อด้วยกัน ได้แก่ ราชธรรม 10 หรือทศพิธราชธรรม (ช.ช.28/240/86) วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 (อง.ทสก. 24/31/74) และอธิปไตยธรรม 7 (อง.สตุทก. 23/20/18) ทำให้สามารถอธิบายได้ว่าหลักธรรมชาติที่ทางสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอไว้สามารถนำมาบูรณา การเข้ากับหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีทีเดียว ยิ่งเมื่อมองในส่วนความเป็นสังคมด้วยแล้ว สังคมไทยจัด ได้ว่าส่วนใหญ่นั้นเป็นชาวพุทธ ดังนั้น หากเมื่อนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาอธิบายร่วมกับหลักธรรมาภิบาลก็ยิ่ง ทำให้เกิดการมองเห็นภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลบูรณาการสหวิทยาการได้ดียิ่งขึ้นดังนี้

1. หลักนิติธรรม สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 2 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติ วินัย 10 ข้อที่ 3, 10 และอธิปไตยธรรม 7 ข้อที่ 3 หมายความว่า การให้ความสำคัญกับกฎหมายหรือข้อบังคับนั้น ย่อมทำให้สังคมเป็นปกติสุขได้ ตลอดจนทำให้ผู้ปกครองมีเครื่องมือในการบริหารจัดการคนในสังคมให้อยู่ใน ระเบียบวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนขึ้นในสังคมเรียกว่าคนดีก็อยู่ในสังคมได้อย่างสุขสบาย ส่วนคนไม่ดีก็ถูกลงโทษ ตามฐานานุรูปแห่งความผิด ดังนั้น หลักนิติธรรมนี้เมื่อได้นำมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น หลัก

ศีล ซึ่งเป็นข้อที่ 2 ในราชธรรม 10 ก็เท่ากับเป็นการแสดงว่าพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมในหลักธรรมมาภิบาลพอๆ กับพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลว่าเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาตนเองและสังคมนั่นเอง

2. หลักคุณธรรม สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 5, 8, 9 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 5, 6 และอธิปหานิยธรรม 7 ข้อที่ 4, 5 หมายความว่าคนที่คนในสังคมให้ความสำคัญกับคุณธรรมจริยธรรมนั้นย่อมเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าสังคมที่อยู่จะปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ด้วยว่าคุณธรรมจริยธรรมนี้จะช่วยอบรมขัดเกลาคนในสังคมให้อยู่ในพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เรียกว่าความเป็นพลเมืองของสังคมที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยก็ต้องอาศัยระบบการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ฉะนั้น ในที่นี้ ผู้เขียนจึงได้บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ข้อที่ 6 ในวัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ได้แก่ เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต 6 สมปรายิกาน์ อาสวาน์ ปฏิฆาตาย 7 จึงทำให้เข้าใจได้ว่าพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมในหลักธรรมมาภิบาลเหมือนกัน เพราะทั้งพุทธศาสนาและหลักธรรมมาภิบาลมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

3. หลักความโปร่งใส สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 4 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 7, 8 และอธิปหานิยธรรม 7 ข้อที่ 7 หมายความว่าสังคมจะเป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัยนั้นต้องเกิดจากการที่คนในสังคมมีความซื่อสัตย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือต้องมีความชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่คดโกง ไม่ทุจริต ไม่คอร์รัปชันเรียกว่าตนเองก็มีความภูมิใจในปฏิบัติหน้าที่ ในขณะเดียวกัน คนอื่นก็ให้ความไว้วางใจด้วย ดังนั้น หลักความโปร่งใสในหลักธรรมมาภิบาลนี้จึงสามารถบูรณาการเข้ากันได้กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น หลักอาชชวะ ซึ่งเป็นข้อที่ 4 ในราชธรรม 10 เพราะความซื่อตรงนี้สามารถก่อให้เกิดความสุจริตในผู้คนในสังคมได้

4. หลักการมีส่วนร่วม สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 1 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 1 และอธิปหานิยธรรม 7 ข้อที่ 2 หมายความว่าการบริหารจัดการหรือการปกครองนี้จำเป็นต้องอย่างหนึ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพราะความเป็นสังคมนั้นคนในสังคมต่างคนต่างมีหน้าที่รับผิดชอบตามภารกิจของตน ฉะนั้น การทำงานด้วยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจึงนับว่าเป็นการให้ความสำคัญกับทุกองคาพยพ ซึ่งเมื่อทำได้เช่นนี้ ผลประโยชน์โดยรวมก็จะตกแก่ทุกฝ่ายหรือตกแก่สังคมที่แต่ละคนอาศัยอยู่ และหลักการมีส่วนร่วมของหลักธรรมมาภิบาลนี้ในพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สัมพันธ์กันด้วย เช่น หลักทาน ซึ่งเป็นข้อที่ 1 ในราชธรรม 10 ด้วยว่าทานสามารถอธิบายขยายความได้มากถึงการให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเป็นการทำงานอย่างไม่มีอคติหรือทำงานอย่างมีเอกภาพในพหุภาพนั่นเอง

5. หลักความรับผิดชอบ สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 7, 10 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 9 และอธิปหานิยธรรม 7 ข้อที่ 1 หมายความว่าความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการหรือปกครองนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากผู้ปฏิบัติหน้าที่ขาดซึ่งความรับผิดชอบเสียแล้ว ความล้มเหลวหรือบกพร่องย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หรือแม้แต่ความสับสนุ่นวายก็จะเกิดขึ้นในสังคมด้วย ดังนั้นหลักความรับผิดชอบในหลักธรรมมาภิบาลนี้จึงนับว่าเป็นเครื่องมือทำให้สังคมมีความสงบและปกติสุขได้ พร้อมทั้งมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาด้วย เช่น หลักขันติ ซึ่งเป็นข้อที่ 9 ในราชธรรม 10 ย่อมมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการทำงาน ด้วยว่าเมื่อทำงานไปแล้วเกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย และไม่มี

ความสุขกับการทำงาน เกิดอยากจะทำออก ความอดทนสามารถเป็นหลักการที่แสดงถึงการต่อสู้กับปัญหา หรือจะเรียกว่ามีความรับผิดชอบตามหลักธรรมาภิบาลก็ได้

6. หลักความคุ้มค่า สามารถบูรณาการสหวิทยาการได้กับราชธรรม 10 ข้อที่ 6 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ข้อที่ 2, 4 และอปินิยธรรม 7 ข้อที่ 6 หมายความว่าหลักความคุ้มค่านี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าการปกครองหรือการบริหารจัดการหน่วยงานหรือองค์กร รวมทั้งประเทศชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงความคุ้มค่า คือต้องให้ชัดเจนว่าเป้าหมายการดำเนินการนี้ต้องการความสำเร็จระดับใดหรือต้องการให้ผลอะไรเกิดขึ้นบ้าง และการดำเนินการทุกเรื่องต้องสามารถตอบโจทย์ที่ตั้งไว้แต่เบื้องต้นด้วย ฉะนั้น หลักความคุ้มค่าในหลักธรรมาภิบาลนี้ จึงนับได้ว่ามีความสัมพันธ์กับหลักพุทธธรรม เช่น หลักเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ 6 สงฆสาสุตย 7 ซึ่งเป็นข้อที่ 2 ในวัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 ด้วยว่าการทำงานอย่างในกรณีทำงานหรือการปฏิบัติในพุทธศาสนาย่อมมุ่งเป้าไปที่ความสุขที่จะเกิดขึ้นในสงฆ์โดยรวม ซึ่งเป็นโจทย์แห่งความคุ้มค่าของสงฆ์เหมือนกับหลักความคุ้มค่าในหลักธรรมาภิบาลนั่นเอง

6. บทสรุป

จากเนื้อหาทั้งหมดที่แสดงมา จึงพอสรุปใจความได้ดังนี้การปกครองหรือการบริหารจัดการสังคมทุกระดับชั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ประการ ดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือ ตัวอย่างเช่น หลักนิติธรรมหรือหลักความคุ้มค่าด้วยว่าความเป็นสังคมนี้สามารถมองได้หลากหลายมิติ และในสังคมนี้ก็มีความท้าทายที่ซับซ้อนเกิดขึ้นด้วย จึงเป็นที่น่าสนใจยิ่งที่จะได้นำหลักธรรมาภิบาลมาบูรณาการร่วมกับสหวิทยาการอื่นๆ เพื่อก่อให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นจัดการกับปัญหา อย่างในกรณีบทความนี้ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา 3 หัวข้อใหญ่ๆ คือ ราชธรรม 10 (virtues or duties of the king; royal virtues; virtues of a ruler) วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย 10 (reasons for laying down the course of training for monks; purposes of monastic legislation) และอปินิยธรรม 7 (things leading never to decline but only to prosperity; conditions of welfare) มาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ดังกล่าว ดังนั้น ในความเป็นหลักธรรมาภิบาลนี้ถึงแม้จะมีความเป็นกฎเกณฑ์หรือเป็นธรรมะอยู่แล้ว แต่เมื่อได้นำหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาร่วมบูรณาการด้วยยิ่งทำให้หลักธรรมาภิบาลมีความโดดเด่นในเชิงเนื้อหาหรือทฤษฎีมากขึ้น พร้อมทั้งมีความชัดเจนในเชิงปฏิบัติการในกรณีที่จะนำหลักธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้กับตนเองและสังคมด้วย กล่าวคือคนในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นศาสนิกชนในพุทธศาสนาอยู่แล้ว เมื่อได้นำหลักพุทธธรรมมาร่วมวิเคราะห์กับหลักธรรมาภิบาลด้วยก็ยิ่งทำให้การปฏิบัติมีความเป็นธรรมชาติหรือไม่ฝืนวิถีชีวิตรายวันของแต่ละคนในสังคม ดังที่ผู้คนในสังคมปรารถนาให้สังคมไทยเป็นสังคมวิถีพุทธนั่นเอง

7. บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). **พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2541). **การพัฒนาประชาคมเพื่อเป็นเมืองน่าอยู่**. กรุงเทพฯ : รัฐสภา.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). **Good Governance กับการปฏิรูปการศึกษา - การปฏิรูปการเมือง**.
กรุงเทพฯ : วิทยุชน.
- _____. (2442). **พระราชรัฐกับการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.
- ชนะศักดิ์ ยุวบูรณ์. (2543). **กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- นฤมล ทับจุมพล. (2541). **แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วย “ธรรมรัฐแห่งชาติ”**. กรุงเทพฯ :
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2542). **การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.
- ปรีดิยาธร เทวกุล, ม.ร.ว. (2545). **ธรรมาภิบาล : การกำกับดูแลที่ดีในวัฒนธรรมไทย**.
เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เส้นทางสู่การกำกับดูแลกิจการที่ดี, (อึดสำเนา).
- ประเวศ วะสี. (2541). **การปฏิรูปการศึกษายกเครื่องทางปัญญาทางสมองจากความหายนะ**.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตรี้ – สฤษดีวงศ์.
- _____. (2546) **ยุทธศาสตร์ชาติ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ :
บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท สี่ตะวัน จำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2552). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุดจิตนิมิตกุล. (2543). **กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2543). **คู่มือสำหรับสมาชิกวุฒิสภาสำหรับปราบปรามทุจริต**.
กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า
- _____. (2544). **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2543). **โครงการ Strategic Intervention in Support of
Emerging Issues on Governance**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- _____. (2543). **สังคมโปร่งใสไร้ทุจริต**. รายงานที่ดิอาร์ไอ.
- สำนักงานศาลปกครอง. (2545). **พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534**.
กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมงานคดีปกครอง สำนักงานศาลปกครอง.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2542). **การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี**.
นนทบุรี : สำนักงาน (อึดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2543). การบริการกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

อมรา พงศาพิชญ์ และนิตยา ภัทรลิตตะ. (2541). องค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์. (2543). สิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญ แปลงแนวคิดสู่ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.

_____. (2543). ธรรมนูญกับประชาสังคมและองค์กรประชาสังคม. เอกสารประกอบการสัมมนา, กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม.

อานันท์ ปันยารชุน. (2542). มุมมองนายของนายอานันท์. กรุงเทพฯ : มติชน

Agere, Sam. (2000).Promoting Good Governance : Principles, Practices and Perspective. London : Commonwealth Secretariat, 2000.

8. คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งเป็นทั้งแรงผลักดัน ให้กำลังใจ ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและแนะนำให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี โอกาสนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยทุกท่าน และขอขอบคุณสถาบันวิจัยฐานสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้ให้โอกาสตีพิมพ์ผลงานวิจัยในครั้งนี้